

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

VERGİ ÖDEMİYİ ETKİLEYEN EKONOMİK FAKTÖRLER

Gökalp İLHAN

Sakarya Üniversitesi-S.B.E.

ÖZET

Tarihte çok eski bir geçmişe sahip olan vergi kavramı, kamu hizmetlerine ait giderleri karşılamak üzere devletin, vatandaşlarından zorunlu olarak aldığı ekonomik değerlerdir. Piyasa şartlarının geçerli olduğu ekonomilerde toplam kamu gelirlerinin %90-95'ini vergi gelirleri oluşturmaktadır. Fakat bazı faktörler mükelleflerin vergi ödemesini engellemekte ve vergi kaçakçılığına neden olabilmektedir. Mükelleflerin vergi ödemesini etkileyen en önemli sebepler, yapılan anket çalışmalarından da anlaşılacağı gibi hiç şüphesiz gelir dağılımındaki dengesizlik, gelirin kaynağı, vergi yükü, vergi denetim ve ceza oranı ile vergi oranlarının yüksek olmasını sayabiliriz. Mükelleflerin vergilerini ödememesi, devletin en önemli gelir kaynağında azalma meydana getirerek, ekonomide olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu çalışmada vergi ödemeyi etkileyen ekonomik faktörlerin ne olduğu ve ekonomiyi ne ölçüde etkilediği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Vergi Kaçırma, Vergi Sistemi, Ekonomik Sebepler.

THE ECONOMIC FACTORS AFFECTİNG TAX PAYMENT

ABSTRACT

The concept of tax which had an important place in history is economic assets which the government gets from its citizens compulsorily to meet the public expenses. The tax revenue makes up 90-95 % of the total public revenue in the economies which market conditions are valid. But some factors prevent tax-payers from paying taxes and cause tax evasion. the most curicial reasons that affect tax-payers to pay taxes ,as understood from the survey that has been done, without doubt, are the instability in the income distribution, the source of income, tax burden, tax audit and tax penalty rate and high tax rate. the fact that tax-payers dont pay their taxes has a negative effect on government causing a decrease in

the most crucial source of income of government. In this study what the economic factors that affect paying taxes are and how much they affect economy are introduced.

Keywords: *Tax Evasion, Tax System, Economic Reasons.*

GİRİŞ

Türkiye’de kamu harcamalarının, bütçe ve kamu iktisadi teşebbüsleri açıklarının, yeni kamu hizmetlerinin kurulmasının ve kamusal yatırımların yapılmasının, sosyal ve askeri harcamaların finansını sağlayan en büyük gelir kaynağı vergi gelirleridir. Bireyler vergileri bir ödev olarak belirli usullere göre nakden öderler. Fakat Türk Vergi Sisteminde varolan bazı faktörler vergi kaçırmaya neden olabilmektedir. Genel olarak vergi kaçırma kavramı, mükelleflerin üzerlerindeki vergi yüküne bağlı olarak ödemeleri gereken vergiyi yasalara aykırı davranarak ödememeleridir. Vergi gelirlerini artırmak için öncelikle Türk Vergi Sisteminde vergi kaçakçılığının nasıl önlenmesi gerektiği ele alınmalı, bunun için de vergi kaçakçılığının sebepleri incelenmelidir. Çalışmanın birinci bölümünde vergi ve vergi kaçırma kavramları üzerinde durulmuş, ikinci bölümünde ise vergi ödemeyi etkileyen ekonomik faktörler incelenmiş ve vergi kaçırma ile mükelleflerin gelir seviyesi ile gelir kaynağı, vergi oranları, vergi idaresinin adil olmadığı inancı, vergi afları, vergi denetimi ve ceza oranı ile aralarındaki ilişki incelenmiştir.

1. VERGİ VE VERGİ KAÇIRMA KAVRAMLARI

Devletlerin gücünü ortaya koyan ve en önemli gelir kaynağı olan vergiler, çok uzun ve eski bir geçmişe sahiptir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı faktörler mükelleflerin vergi ödemesini engellemekte ve vergi kaçakçılığına neden olmaktadır.

1.1. Vergi

Devlet, egemenlik gücünü kullanarak işlevlerini yerine getirebilmesi özellikle kamu giderlerini karşılaması için tek taraflı, zorunlu ve karşılıksız bir ödeme niteliği taşıyan vergileri finansman olarak kullanır. Piyasa şartlarının geçerli olduğu ülkelerde toplam kamu gelirlerinin %90-95’ini vergi gelirleri oluşturmaktadır.

Vergi gelirleri; gelir, kar ve servet kazancı üzerinden alınan vergiler, mülkiyet üzerinden alınan vergiler, dahilde alınan mal ve hizmet vergileri, uluslararası ticaretten ve

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

muamelelerden alınan vergiler, idari harçlar ve ücretler ile sanayi dışı ve arızı satışlardan alınan vergiler ve diğer vergiler gibi çeşitli vergilerin toplamıdır (www.gelirler.gov.tr).

1.2. Vergi Kaçırma

Vergi kaçırma, ekonomik faaliyetlerde bulunan mükelleflerin vergi dairelerine kayıtlı olmamaları veya kayıtlı olup da yasalara göre bireylerin veya tüzel kişilerin ödemekle yükümlü oldukları vergi gelirlerini, sahte faturalarla veya çeşitli muhasebe oyunları ile vergiye esas belgelerin kasıtlı şekilde ortadan kaldırılması sonucu kayıtlarına yansıtılmamaları veya eksik oluşturmaları anlamına gelmektedir

Mükelleflerin bu şekilde vergilerini ödememe yani vergi kaçırması sonucu devletin en önemli gelir kaynağında azalma gerçekleştirerek ekonomide olumsuz bir etki yaratmaktadır (Siverekli Demircan, 2003).

Genel olarak kayıt dışı ekonomi, mal ve hizmet üretimine konu olmasına karşılık ekonominin geleneksel ölçüm yöntemleriyle bütünüyle tespit edilemeyen ve GSMH hesaplamalarına yansımayan alanlarıdır.

Kayıt dışı ekonomi, kamunun denetimi dışındaki Gayri Safi Milli Hasıla hesaplarını elde etmede kullanılmayan ve gelir sağlayan ekonomik faaliyetler olup Türkiye’de kayıt dışı ekonominin GSYİH’ya oranı %45 civarındadır (Özfidan, 2004).

Tablo 1. Ülkelerdeki Kayıt Dışı Ekonominin GSYİH ‘ya Oranı

Ülkeler	%	Ülkeler	%	Ülkeler	%
Nijerya	76	Yunanistan	27	Fransa	15
Tayland	70	Macaristan	26	Almanya	14
Mısır	68	İtalya	24	Avustralya	13
Filipinler	50	İspanya	22	Hollanda	12
Meksika	49	Belçika	21	İngiltere	11
Türkiye	45	Arjantin	20	Hong Kong	11
Rusya	40	İsveç	19	Avusturya	10

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Malezya	39	Danimarka	19	ABD	9
G.Kore	38	Kanada	15	Japonya	8
Brezilya	29	Çek Cum.	15	İsviçre	8

Kaynak: Özfidan (2004).

Topluma zararlı ve ahlak dışı olan, uyuşturucu, silah kaçakçılığı gibi birtakım yasa dışı faaliyetlerden kara para kazanılması kayıt dışı ekonominin diğer bir şeklidir.

Kayıtdışı ekonominin vergi sistemi açısından tanımı ise; vergi kaçırmak amacıyla vergi idaresinin bilgi alanı dışına çıkartılan; vergi kaçırmak, kayıtlara geçirmeden çalışma, faturalarda tahrifat yaparak harcamaları yüksek ve gelirleri düşük gösterme, eşya ve hizmet akımlarının belgelendirilmemesi, işportacılık gibi tüm faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Akcan, 2002).

2. VERGİ ÖDEMEYİ ETKİLEYEN EKONOMİK FAKTÖRLER

Mükellefler vergilerin ilk başladığı anlardan itibaren vergiye karşı tepki göstererek vergi ödemekten kaçınmış bu da ülkelerin vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bölümde mükelleflerin vergi ödemesini etkileyen ekonomik faktörler üzerinde durulacaktır.

2.1. Gelir Seviyesi

Türk Vergi Sisteminde, vergilemede esas olan, mükelleflerin vergi verme gücüdür ki, 1982 anayasasında herkes kamu giderlerini karşılamak için mali gücüne göre vergi vermekle yükümlü olduğu belirtilmektedir (Öncel ve diğ., 2005:40).

Gelir, servet harcamaları, düzeyleri farklı olan mükelleflerin, vergi ödemesi bu farklılıklara göre yapılarak yani mükellefler mali güçlerine göre vergilendirilerek vergi yükü mükelleflere daha adil dağıtılır (Eker, 1997:128).

Ödeme gücü yani geliri az olan mükellef az vergilendirilir, çok olan ise çok fazla vergilendirilir. Gelir, üretim faktörlerinin belli bir dönemde, üretim sürecine katılmaları sonucu yaratılan katma değerden, herbirinin, parasal olarak aldığı paya denir.

Bir ülkede bir yılda üretilen, mal ve hizmetlerin toplamı Gayri Safi Milli Hasıla'yı, GSMH'den girdi ve amortismanların çıkartılması sonucu ulaşılan değer Safi Milli Hasıla 'yı verir (Güçlü, 1996:136).

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Ekonomik faktörler açısından vergi ödemelerini etkileyen en önemli faktör ülkedeki milli gelir seviyesinin düşük olmasıdır. Milli gelirin artırılması ve bunun toplum arasında adil bir şekilde dağıtılması sonucu mükelleflerin vergi gücü yükselir ve devletin vergi gelirleri de bu şekilde artış gösterir (Yaraşlı, 2005:114).

Kişi başına düşen gelirin düşük olduğu bir ülkede vergi gelirleri azalır. Bu nedenle devlet, düşük gelirli olanların vergi yükünü artırmak yerine alt getiri gruplarının gelirlerini artıracak bir gelir politikası uygulamaya çalışır (Palamut, 2006).

Devlet, bir yandan alt gelirli grupların, ihtiyacı olduğu mal ve hizmetleri maliyetlerinin altında düşük fiyatta sunarak ve transfer harcamaları yoluyla sağlayarak gerçekleştirdiği kamu harcamaları ile diğer yandan yüksek gelirli mükellefleri artan oranlı tarife ile vergilendirerek transfer harcamaları yoluyla gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltma ve kişilerin harcanabilir gelirlerinde bir artış meydana getirdiği için tüketim harcamalarını artırmakta, vergilerdeki artış ise harcanabilir geliri azaltmaktadır.

Mükelleflerin gelir oranlarındaki değişmelerin vergi gelirlerine etkisinin yüksek olmasına rağmen, gelir seviyesinin vergi kaçağı üzerine etkisi konusunda yapılan anketlerin sonucu incelendiğinde araştırmacıların tam bir fikir birliğine varamadığı anlaşılmaktadır (Saruç, 2003:155).

Yine de Türkiye'nin gelir dağılımında aşırı bir adaletsizlik söz konusu olduğundan alt gelirli gruplar, yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla ek işlerde kayıtsız şekilde çalışmaları sonucunda kayıtlı ekonomiden kayıtsız ekonomiye doğru bir geçiş süreci başlatmış olurlar.

Gelir dağılımının bozuk olması, servet eşitsizliğinin fazla olması, yüksek gelirli grupların tüketim eğiliminin fazla olması, tarım sektöründeki ekonomik payın yüksek olması, enflasyon oranındaki artışlar, mükelleflerin vergi ödemesini ve dolayısıyla devletin vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Yaraşlı, 1995:116).

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Tablo 1. 2005 Yılı Gelir Vergilerinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

GELİRLER (MİLYON YTL)	2005 GERÇEKLEŞEN
1 - VERGİ GELİRLERİ	131.943
2 - GELİR, KAR VE SER. KAZANÇ. ÜZ. AL. VERGİLER	40.433
3 - GELİR VERGİSİ	26.850
- Beyana Dayanan Gelir Vergisi	1.502
- Basit Usulde Gelir Vergisi	127
- Gelir Vergisi Tevkifatı	24.257
- Gelir Geçici Vergisi	963
4 - KURUMLAR VERGİSİ	13.583
-Beyana Dayanan Kurumlar Vergisi	684
-Kurumlar Vergisi Tevkifatı	155
-Kurumlar Geçici Vergisi	12.744

Kaynak: www.gelirler.gov.tr.

Kayıtdışı ekonomiyle yüksek enflasyon arasında karşılıklı sürekli etkileşim nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yaşanan yüksek enflasyon vergi kaçakçılığına da sebep olduğundan, kayıtdışı ekonomiyi büyüten bir neden olduğu gibi, aynı zamanda kayıtdışı ekonomi de enflasyonun artmasına neden olmaktadır. Ekonomik politikalar, ekonomik istikrarsızlık ve krizler kayıtdışılığa yol açan önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öyleki, yüksek enflasyon gelir dağılımında bir eşitsizliğe yol açacağı gibi sermaye yatırımlarını da olumsuz yönde etkilemekte, bu da milli geliri düşürmekte ve vergi ödemeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

2.2. Gelir Kaynağı

Gelirlerin kaynağı ile vergi kaçırma arasında pozitif bir ilişki olduğu ve bunun da vergi sisteminden kaynaklandığı apaçık ortadadır.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Öyleki yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda, ücret gelirleri kaynağa vergilendirildiğinden yani stopaj usulü vergi kesildiğinden vergi kaçırma olanağı olmamasına karşılık, avukat, doktor ve benzeri serbest meslek sahiplerinin, vergilemeye esas teşkil eden gelir oranlarını, çeşitli harcama kalemlerini masraf olarak göstererek ve ya fatura kesmeyerek kendi beyanına göre vermesi vergi kaçırma olanağını artırmaktadır (Saruç, 2003:155).

2005 yılında basit usule tabi mükellefler aylık 11 YTL vergi ödeyeceğine karşın, bir asgari ücretlinin bunun altı katı, yani aylık 62 YTL vergi ödeyeceğinden, vergi sistemindeki çarpıklık tam anlamıyla ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1.2.'de görüldüğü gibi, Toplam Vergi Gelirlerinin % 31'i Gelir, Kar ve Serbest Kazanç üzerinden alınan vergi gelirlerinden oluşmaktadır. 2005 yılı sonu itibariyle sayıları 1 milyon 691 bin 499 olan beyana dayanan gelir vergisi mükelleflerine 2005 yılında 1 milyon 502 bin YTL vergi tahakkuk etti. Mükellef başına yıllık tahakkuk eden vergi ise 888 YTL oldu. Yani beyana dayanan gelir vergisi mükellefleri aylık 74 YTL civarında bir vergi tahakkuk etmiştir. Bu da gelirlerini yıllık beyan ile bildiren çok sayıda kişinin, asgari ücretlinin biraz üzerinde vergi ödeyeceğini ortaya koydu. 26 milyon 850 bin YTL'lik gelir vergisinin 24 milyon 257 bin YTL'lik bölümünü ise ücretliler ödeyecektir. Vergisini hiçbir şekilde kaçırma şansı olmayan çalışanlar 2005 yılında gelir vergisinin yüzde 90'ı tahakkuk etmiştir. Kurumlar vergisinde de çarpık tablo kendisini gösterirken, 593 bin 166 kurumlar vergisi mükellefine 13 milyon 583 bin YTL vergi tahakkuk etmiştir.

2.3. Vergi Oranları

Vergi oranlarında artış yaşandıkça, vergi yükünün de vergi oranının karesi nispetinde arttığı anlaşılmaktadır. Fakat Türk Vergi Sisteminde, vergi oranları yüksekte olsa vergi tabanının dar olması nedeniyle Türkiye bir çok Avrupa ülkesinden daha düşük bir vergi yüküne sahiptir. Vergi tabanının darlığı ise verginin ağırlıklı olarak mal, hizmet ve gelirden alınmasıdır. Servetler ile ilgili yeterli ölçüde vergilendirme yapılmamaktadır. Buna rağmen vergi oranları ile vergi kaçırma arasında pozitif bir ilişki vardır.

İstanbul Sanayi Odasının, vergi kaçırma sebepleri ile ilgili kendi üyelerine yaptığı anket çalışmalarında, vergi oranlarının yüksek olmasının vergi kaçırmasının sebepleri arasında yer aldığı ifade edilmiştir (Yaraşlı, 2005:73).

Örneğin, Türkiye'de rafineri fiyatı üzerinden yapılan hesaplama göre, akaryakıt için ödenen her 100 YTL 'nin yaklaşık 65 YTL 'si devlete KDV ve ÖTV olarak ödenmektedir.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Ayrıca KDV mükellefi sayısı da azalma göstermiş, 2001 yılında 2 milyon 870 bin 826 olan KDV mükellefi sayısı yüzde 24.4 gerileyerek 2005 Eylül sonunda 2 milyon 168 bin 925'e düşmüştür.

Bu nedendir ki gelişmiş ülkelerin vergi sistemlerine bakıldığında, 1986 yılından itibaren vergi oranları düşürülmeye başlanmıştır.

Türk Vergi Sistemine, iş dünyası açısından bakıldığında, iş gücü üzerindeki vergi, sigorta ve benzeri yükümlülüklerden dolayı, işverenler kayıtdışı ekonomideki avantajlardan yararlanma çabası içine girmektedirler. Öyleki asgari ücretli bir işçinin işveren üzerindeki toplam maliyetinin % 44,6 oranındaki kısmını vergi, sigorta ve benzeri yükümlülükler oluşturmaktadır (Sarılı, 2006).

İşverenler çalıştırdığı işçilerin maliyetinden, ya işçinin sigortasını hiç ödememekle tamamen kaçabilmekte ya da işçinin sigorta prim ve ya günlerini düşük göstererek kısmen kurtulmaktadır. İşçinin gelir oranının düşük olmasından dolayı herşeyi kabulederek çalışması, işverenlerin böylesi bir davranışa girmesinde büyük bir etkiye sahiptir.

Vergi oranlarının yüksek olması, vergi kaçırmanın en önemli nedenlerinden birisidir. Mükelleflerin yüksek oranlı vergiye karşı gösterdiği tepki vergi kaçırmaktır. Bu durum vergi matrahını ve vergi gelirlerini düşürmektedir. Buna karşılık düşük vergi oranları vergi kaçırma ve vergiden kaçınma isteğini sona erdirerek vergi tabanının genişlemesinde olumlu bir etki yapar ve bunun sonucunda vergi gelirlerinde bir artış meydana gelir (Sivrekli Demircan, 2003).

Çeşitli gelir gruplarına dahil olan 477 katılımcı ile yapılan anket sonucunda, % 59 gibi büyük bir çoğunluk, vergi yükünün yüksek olması karşısında vergi kaçırmanın pek suçlanamayacağını diğer bir ifadeyle vergi kaçırma ile vergi yükü arasında sıkı bir ilişki olduğunu düşünmektedirler (Bayraklı ve diğ., 2004:222).

2.4. Vergi Sisteminin Adil Olmadığı İnanıcı

Mükellefler, vergi sisteminin adaletsiz olduğunu öne sürerek vergiden kaçınmak veya vergi kaçırmak için bunu bir savunma mekanizması olarak kullanmaktadır (Saruç, 2003:156).

Türk Vergi Sisteminin adaletli olmadığını, gelirden alınan vergilerin ücretliler üzerinde yoğunlaştığından yani dolaysız vergi gelirlerinin yüksek olmasından veya bir yandan asgari ücretlilerin normal tarife üzerinden vergilendirilirken diğer yandan hazine bonusu ve

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

devlet tahvillerinden 660.000 YTL'ye kadar faiz, alım ve satım karı elde edenlerden vergi alınmamasından anlaşılmaktadır (Yaraşlı, 2005:112).

Dolaylı vergi, toplumun devletten aldığı mal veya hizmete karşılık ödediği Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi gibi vergilerdir. Dolaysız vergiler ise ticaret sonucu elde edilen gelirden, çalışanların ücret ve maaşlarından kesilen Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Taşit vergisi gibi vergilerdir (Özfidan, 2004).

Türkiye'de yüksek oranlı nüfus artışına rağmen son 10 yılda gelir vergisi mükellefi sayısı 1 milyon 800 binde kalırken, aynı dönemde basit usuldeki vergi mükellefi sayısı da 910 binden 820 bine gerilemiştir. 1986 yılından itibaren toplam mükellef sayısının azalmasına rağmen dolaylı vergi gelirlerinin, toplam vergi gelirleri içindeki payı %35, dolaysız vergi gelirlerinin payı ise %65 oranında gerçekleşmesi, vergi yükünün nüfusun sınırlı bir kısmının üstünde kaldığını göstererek, Türk Vergi Sisteminin adil olmadığı inancını artırmaktadır (Hisarcıklıoğlu, 2006).

Çeşitli gelir gruplarına dahil olan 477 katılımcı ile yapılan anket sonucunda, % 56 gibi büyük bir çoğunluk, vergi sisteminin adaletsiz olduğu inancından dolayı vergi kaçırın mükelleflere hak verilebileceğini diğer bir ifadeyle vergi kaçırma ile vergi sistemindeki adaletsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğunu düşünmektedirler (Bayraklı ve diğ., 2004:222).

2.5. Vergi Afları

Vergi Ödemeyi etkileyen faktörler arasında Gecikme zammı affı, faiz affı, matrah artırım affı, stok ve demirbaş affını kapsayan vergi affı yeralmaktadır (Savaşan ve Çoban, 2005).

Türkiye'de vergi idaresinde iyileştirme gerçekleştirilmeden, vergi sistemi değiştirilmeden yapılan vergi afları, son 40 yılda artış göstermiş ve özellikle 1980 yılından itibaren her üç yıl için bir vergi affı düşecek şekilde vergi ve sigorta prim afları çıkartılmıştır. Bu nedenle mükelleflerin, vergi aflarının devamlı olacağına karşı inancını artırmakta, vergisini zamanında ödeyen mükelleflerin cezalandırıldığını, ödemeyenlerin ise ödüllendirildiğini düşündürerek mükelleflerin vergi ödemesini olumsuz yönde etkilemektedir (Yaraşlı, 2005:113; Savaşan ve Çoban, 2005).

Vergi aflarının en önemli nedenlerinden birisi mükelleflerin ve ülke gelirlerinin ekonomik kriz dönemlerinde mali çıkmaza düşmesidir. Yinede 2003 yılında çıkartılan vergi affı gibi bazen devlet, gelirlerini artırma ihtiyacına istinaden vergi affı çıkartabilir.

Bu bağlamda 2003 yılında Vergi Barışı Kanunu uyarınca çıkartılan vergi affi sonrasında elde edilen toplam tahsilat miktarı beklentilerinde üzerinde gerçekleşmesine rağmen, vergi aflarının vergi sisteminde yasal düzenlemeler olmadan yapılması, mükelleflerin gelecekteki af beklentilerini arttırıp, orta ve uzun vadede vergi kaçırma eğilimini artırarak vergi uyumunu düşüreceği kaçınılmazdır (Çelikkaya, 2002).

2.6. Vergi Denetimi ve Ceza Oranı

Vergi, devletin kamu hizmetlerini sunması ve kişilerinde toplumsal yaşamlarını sürdürmesini sağlayan bir araç olduğundan yasalarla getirilen bu zorunluluk, hukuk devleti ilkesinin vergi hukukundaki yansımasıdır. Bu inancın toplumda yerleşebilmesi için etkin bir denetim mekanizmasına ihtiyaç vardır (Yıldırım, 2006).

Denetim, mükelleflere ait belgelerin, muhasebe kayıt ve defterlerin üzerinde yapılan incelemelerle çeşitli muhasebe oyunlarının, yanlış ve hilelerin ortaya çıkartılarak düzeltilmesini ve caydırıcı etkisiyle de mükelleflerin yasalara uymasını, vergisini doğru beyanlarla ve zamanında ödemesini yani vergi suçu işlememesini sağlamaktadır (Çelikkaya, 2002; Aslan, 2002).

Genel olarak vergi suçu, vergi mükellefleri ile bunların hukuki ilişkide bulunduğu üçüncü kişilerin vergi kanunlarında tanımı yapılan davranış biçimleriyle, sonucuna ceza öngörülen hükümlerin ihlal edilmesidir (Candan, 1995:17).

Ekonomistler, sosyologlar, psikologlar ve hatta suç bilimcileri, denetim oranı ve ceza oranının vergi kaçakçılığına sebep olduğunu ve hatta vergi kaçırma faaliyetlerinin de algılanan denetim oranını etkilediğini çeşitli teorik modellerle ortaya koymuşlardır (Saruç, 2003:156).

Çeşitli gelir gruplarına dahil olan 477 katılımcı ile yapılan anket sonucunda, katılımcıların % 50'si vergi kaçırın mükelleflerin vergi idaresi tarafından yakalanma ihtimalinin düşük olduğunu, ayrıca katılımcıların % 54'ü vergi kaçırın mükelleflerin vergi idaresince yakalanması sonrasında ödeyeceği mali cezanın yüksek olmadığını düşünmektedir (Bayraklı ve diğ., 2004:224).

Türkiye'de vergi denetimi oranı, mevcut mükellef sayısının her yıl ortalama %4'ü olarak gerçekleştiğinden verimli ve etkin bir vergi denetimi yapıldığı söylenemez (Aslan, 2002).

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Gelişmekte olan ekonomilerin en belirgin özelliklerinden biri olan, kurumlaşmış işletmelerin ve çok uluslu şirketlerin azlığı, küçük ve orta boy işletme sayısının fazla olması, kayıt dışı ekonominin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Akcan, 2002).

Çünkü çok uluslu şirketlerin ve kurumsallaşmış işletmelerin azlığı vergi idaresinin çok sayıda küçük işletmeye hizmet vermesini ve bu işletmelerin denetimini zorlaştırmaktadır.

1999 yılında çıkartılan bir kanunla vergi cezalarında uzlaşma uygulaması tekrar başlamış ve bunun sonucunda vergisini ödeyen mükelleflerin bile vergi kaçırma eğilimi artmıştır (Sarılı, 2006).

Etkin bir vergi denetim sisteminin olmaması, denetim oranının düşük olması, vergi cezalarında uzlaşma uygulaması, ceza oranlarının düşük olması ve cezaların denetimlerle yeterince desteklenmemesi, mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini artırmaya sebep olabilmektedir (Çelikkaya, 2002).

SONUÇ

Mükelleflerin vergi kaçırması ile mükelleflerin gelir seviyesi ve gelir kaynağı, vergi oranları, vergi idaresinin adil olmadığı inancı, vergi afları, vergi denetimi ve ceza oranı ile arasında sıkı bir ilişki vardır. Türkiye’de kayıtdışı ekonominin kayıtlı ekonomiye oranının yüksekliği, devlet gelirlerindeki kaybın ne kadar büyük olduğunu ve bunun çözülmesi gereken önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Kayıt dışı ekonominin, kamu finansmanı dengesinde meydana getirdiği olumsuzlukların yanı sıra yükümlülüklerini tam ve zamanında yerine getiren vatandaşlar aleyhine de haksız bir rekabet ve ticaret ortamı oluşturmaktadır. Türk Vergi Sisteminde vergi kaçakçılığını önleyerek vergi gelirlerini artırmak için, ekonomik büyümeyi destekleyecek, vergi adaletini sağlayacak, vergi tabanını genişletecek, kayıt dışı ekonomiyi önleyecek, vergi mevzuatını basit, anlaşılması ve uygulanması kolay hale getirecek, vergi mevzuatına tam olarak uyan mükelleflerin vergi yükünü artırmadan toplam vergi gelirlerini artıracak, Türkiye’yi uluslararası vergi rekabetinde olumlu bir konuma getirecek kapsamlı bir vergi reformunun acil olarak yapılması gerekmektedir. Sistemdeki ana vergiler yeniden düzenlenerek bunlara ek olarak, vatandaşların eğitilmesinden, toplanan vergilerin yerinde harcandığına ilişkin güvenin tesis edilmesine kadar, vergi sistemine olan inancın yerleştirilmesinden etkili bir denetimin, ödüllendirmenin ve caydırıcı mekanizmaların kurulmasına kadar birçok köklü reformun gerçekleştirilmesi gerekir. Bu reformlar sonucunda

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Türk Vergi Sistemi, vergi kaçakçılığını önleyerek ve vergi gelirlerini yükselterek, kamu harcamalarına kaynak sağlama olan mali işlevini, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltıcı işlevini ve ekonomik istikrar sağlama işlevini etkin bir şekilde yerine getirecektir.

KAYNAKÇA

AKCAN, Abdülkadir (2002), “Büyüyen Kayıt Dışı Sektör Semineri”,
<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=202> (13/03/2006).

AKSOY, Şerafettin (1999), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

ASLAN, Abdullah (2002), “Vergi Denetiminin Gerekliliği”,
<http://www.huk.gov.tr/makale1.html> (10/03/2006).

BAYRAKLI, H.H., N.T. Saruç ve İ. Sağbaş (2004), “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları”, *Uludağ Üniversitesi'nce Düzenlenen 19. Maliye Sempozyumu*, Mayıs, s.204-254.

CANDAN, Turgut (1995), *Vergi Suçları ve Cezaları*, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

ÇELİKKAYA, Ali (2002), “Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörler”,
<http://www.eakademi.org/makaleler/acelikkaya-1htm> (13/03/2006).

EKER, Aytaç (1997), *Kamu Maliyesi*, 3. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

GÜÇLÜ, Sami (1996), *İktisada Giriş*, 2.Baskı, Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

HİSARCIKLIOĞLU, M. Rifat (2006), “Vergi Ödül Töreni Konuşması”,
http://borsa.tobb.org.tr/haber_goster.php?hid=471&ser=2 (12/03/2006)

ÖNCEL, M., A. Kumrulu ve N. Çağan (2005), *Vergi Hukuku*, 13.Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

ÖZFİDAN, H. Yaşar (2004), “Ülkemizde Vergi Adaleti Nasıl Sağlanır?”,
<http://www.malihaber.com/modules.php?name=News&file=article&sid=276> Malum (10/03/2006).

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

PALAMUT, E. Mehmet (2006), “Gelir Dağılımı ve Mili Ekonomi Modeli”,
<http://www.milliekonmimodeli.com/index.php?icerikno=22> (10/03/2006).

SARILI, M. Ali (2002), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler”,
<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi41/Kayitdisi.doc> (16/03/2006).

SARUÇ, Naci Tolga (2003), “Vergi Ödemeyi Etkileyen Faktörler: Anket Araştırmalarının Sonuçları”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 178, Temmuz, s.152-165.

SAVAŞAN, Fatih ve Ferah, Çoban (2005), “Bir Politik Çevrim Enstrümanı Olarak Vergi Afları”,
http://www.ekonomistler.com/arsiv/bultenler/Ekonomistler_Bulteni_Aralik_2005_55._Sayisi.pdf (16/03/2006).

SİVEREKLİ DEMİRCAN, Esra (2003), “Vergilendirmenin, Ekonomik Büyümeye ve Kalkınmaya Etkisi”,
<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi21/edemircan.pdf> (10.03.2006).

YARAŞLI, G.Osman (2005), *Türkiye’de Vergi Reformu*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

YILDIRIM, Ramazan (2006),”Vergi Reformu Üzerine Genel Düşünceler”,
<http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/vergireformu.htm> (10/03/2006).

[http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/0/2e2eb9db9c7bb66d8025710f0049f15b?](http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/0/2e2eb9db9c7bb66d8025710f0049f15b?OpenDocument)
OpenDocument (15/03/2006).